

N:o 59.

Ank. till Riksd. kansli den 28 april 1905, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion angående konsumtionsföreningar med syfte att sälja varor äfven till andra än föreningsmedlemmar.

Lagutskottet har till förberedande behandling fått emottaga en af herr *J. G. Pettersson* i Södertälje väckt motion, n:o 156, af följande lydelse:

»Vid 1901 års riksdag väckte jag motion om ändring af 1 § i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 i syfte att möjliggöra registrering af konsumtionsföreningar, hvilket enligt sina stadgar hade till ändamål att anskaffa förnödenheter äfven på andra än föreningsmedlemmar. Lagutskottet, till hvars förberedande behandling motionen hänvisades, hemställde i anledning af densamma, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville taga under öfvervägande, i hvad mån och under hvilka villkor konsumtionsförening skulle kunna medgifvas rätt att sälja äfven till andra än dem, som af föreningen vore medlemmar, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagbestämelse härom, hvartill förhållandena ansåges föranleda. Utskottets hemställan bifölls af Andra, men afslogs af Första Kammaren.

Vid 1902 års riksdag förnyade jag ifrågavarande motion, därvid jag formulerade själfva förslaget till öfverensstämmelse med lagutskottets ofvan berörda hemställan i ämnet vid 1901 års riksdag. Motionen blef på

laguskottets tillstyrkan bifallen af Andra Kammaren, men föll på Första Kammarens afslag.

Under tiden hade 129 af rikets konsumtionsföreningar, tillsammans räknande öfver 18,000 medlemmar, ingifvit en petition till Kungl. Maj:t med begäran om lagändring i nu omförmälda motioners syfte, därvid till stöd för den önskade lagändringen åberopats: *att* föreningarnas utveckling kräfde, att deras varor finge afyttras äfven till utomstående; *att* ett förbud i detta afseende skulle vara nästan omöjligt att upprätthålla och leda till besynnerliga konsekvenser beträffande produktionsföreningar; *samt att* utlandets lagstiftning i allmänhet medgifvit handel med utomstående. Vid föredragning af dessa petitioner i statsrådet den 4 april 1902 yttrade föredragande departementschefen, statsrådet Hammarskjöld, enligt meddelande i Post- och Inrikes Tidningar den 27 maj s. å., följande:

»Enligt gällande lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet förutsattes för sådan förenings registrering, att föreningen har till syfte att åt medlemmarne anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter, att afsätta alster af medlemmarnes verksamhet, att bereda bostäder åt medlemmarne eller på annat därmed jämförligt sätt främja medlemmarnes intressen. Hvad konsumtionsföreningar angår, torde något hinder emot registrering icke i och för sig kunna anses ligga i den omständigheten, att förening afser att sälja förnödenheter äfven till andra än föreningens medlemmar.

Denna utsträckning af föreningens verksamhet utgör nämligen ofta allenast ett medel för fullständigare ernående af föreningens egentliga ändamål att med afseende å anskaffandet af förnödenheter bereda föreningsmedlemmarne lättnader och förmåner. För den händelse åter att försäljningen till andra än föreningsmedlemmar icke i föreningens tilltänkta verksamhet intager en sådan underordnad ställning, utan hufvudsakligen är att betrakta såsom ett medel att förskaffa föreningen handelsvinst, är enligt gällande lag föreningen utesluten från registrering. Någon ändring härutinnan torde icke böra ifrågasättas, då för sammanslutningar i vanligt handelsändamål bolagsformen utan tvifvel är den riktiga.

Då alltså en lagändring i syfte att medgifva konsumtionsförening rätt till registrering utan hinder däraf, att föreningen afser att sälja förnödenheter till andra än medlemmarne, synes vara antingen öfverflödig eller — för så vidt nämnda försäljning skall utgöra en mera själfständig och i vinstsyfte drifven verksamhet — stridande mot grunderna för åtskillnaden mellan bolag och föreningar, hemställer jag i underdånighet,

att Kungl. Maj:t måtte finna förevarande framställning icke till någon vidare åtgärd föranleda.»

Denna af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan blef af Kronprinsen-Regenten bifallen.

Genom regeringens sålunda gjorda uttalande har visserligen konsumtionsföreningarnas ifrågavarande önskemål så till vida blifvit tillgodosedt, att dylika föreningar förklarats redan enligt gällande lag vara berättigade att sälja förnödenheter äfven till andra än sina medlemmar, under förutsättning blott att denna försäljning i föreningens verksamhet intager en underordnad ställning — icke drifves hufvudsakligen för handelsvinstens skull. Kungl. Maj:t har sålunda förklarat sig vilja bryta med den praxis, som inslogs genom kungl. resolutionen den 20 april 1900 på Norrahammars handelsförenings besvär. I nämnda kungl. resolution hade nämligen fastställelse meddelats å Konungens befallningshafvandes i Jönköpings län vägran att registrera nämnda handelsförenings stadgar, enär dessa angåfve föreningens syfte vara att *hufvudsakligen* till medlemmarne tillhandahålla lifsförnödenheter och andra kuranta handelsvaror till moderata pris samt det sålunda formulerade ändamålet förmenades kunna komma i strid med 1 § i registreringslagen. Däremot lämnar regeringsuttalandet af den 4 april 1902 icke någon upplysning om »under hvilka villkor» konsumtionsförening må anses äga dylik rätt att sälja förnödenheter äfven till andra än föreningens medlemmar eller, med andra ord, huruvida konsumtionsförening för att anses lagligen berättigad till dylik försäljning har att iakttaga några andra rättsliga formaliteter än att i enlighet med lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 hos vederbörande länsstyrelse söka registrering af sina stadgar samt i dessa förbehålla sig rätt till dylik försäljning. Att registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet äro fritagna från skyldigheten att anmäla sig till handelsregistret är stadgadt i 8 § af lagen om handelsregister, firma och prokura den 13 juli 1887. Men tvifvelaktig är frågan, huruvida de skola göra anmälan enligt kungl. förordningen om utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864. Sistnämnda förordning har visserligen uttryckligen afseende endast å fysiska personer. Sålunda heter det i 1 §: »Svensk man eller kvinna är, med de undantag och inskränkningar samt under de villkor i öfrigt, som här nedan upptagas, berättigad att i stad eller å landet idka handels- eller fabriksrörelse» etc. samt i 2 §: »För rättigheten att idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe — — fordras såsom villkor att hafva god frejd samt råda

öfver sig och sin egendom», af hvilka villkor ju åtminstone det första — det, som afser frejden — ordagrant taget, endast kan tillämpas på fysiska personer. Fråga har emellertid uppstått, huruvida ej föreskrifterna i förordningen den 18 juni 1864 äro tillämpliga äfven på ekonomiska föreningar, och denna fråga har under år 1902 dragits under högsta domstolens pröfning. Anledningen härtill var följande. Inom en månad efter det länsstyrelsen i Jönköpings län, såsom förut är nämnt, vägrat registrering af Norrahammars handelsförenings stadgar, instämde af allmänna åklagaren styrelseledamöterna och handelsföreståndaren i konsumtionsföreningen »Framåt» i Nässjö till vederbörande häradsrätt med yrkande om ansvar, dels för det föreningen »dref handel med allmänheten i öppen bod utan att hafva gjort anmälan härom enligt näringsfrihetsförordningen» och dels för det föreningen i sin bod sålde fotogen utan att därom hafva gjort särskild anmälan. De åtalade åberopade förgäfvos, att handeln med utomstående skett endast i ringa omfattning samt att länsstyrelsen medgifvit registrering af föreningens stagar, hvilka tilläto föreningen att anskaffa förnödenheter *hufvudsakligen* åt medlemmarne, således äfven åt utomstående. Häradsrätten fällde en hvar af svarandena att böta 50 kronor för det de idkat försäljning af varor i allmänhet utan att hafva gjort sådan anmälan, som föreskrefves i förordningen den 18 juni 1864, samt 75 kronor för det de sålt eldfarliga oljor utan därom gjord anmälan enligt förordningen den 26 november 1875, eller tillhoppa 125 kronor. Svarandena klagade i Göta hofrätt, som dock ej gjorde annan ändring i häradsrättens utslag, än att handelsföreståndaren frikändes, samt att beloppet af böterna för en hvar af de öfriga svarandena nedsattes till 100 kronor. Öfver hofrättens utslag anfördes besvär hos Kungl. Maj:t af såväl åklagaren som svarandena, och Kungl. Maj:t afgjorde målet genom utslag den 28 november 1902 (intaget i Nytt Juridiskt Arkiv 1902 sid. 475). Enligt detta utslag fastställdes hofrättens utslag, för så vidt handelsföreståndaren därigenom blifvit frikänd samt de öfriga svarandena fällda till böter för handel med eldfarliga oljor. Beträffande styrelseledamöternas förbrytelse mot näringsfrihetsförordningen yttrades i utslaget följande:

»Vidkommande åtalet i öfrigt, finner Kungl. Maj:t på de af domstolarne anförda grunder och då föreningen icke behörigen iakttagit hvad i förordningen angående utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864 föreskrifvits för rätt att försälja varor i bod*) ej heller skäl göra ändring i hofrättens

*) Kursiveringen af motionären.

utslag, såvidt därigenom ansvar enligt sagda förordning Malmberg och hans klagande medparter ådömts.»

Af de 7 justitieråd, som deltagit i detta måls afgörande, voro endast 3 fullt ense om utslaget. Af de öfriga 4 instämde ett justitieråd i utslagets kläm, men under den afvikande motiveringen, att i föreningens handelsbod sålts varor till hvem som helst, *ehvad han varit medlem af föreningen eller icke*^{*)}, utan att anmälan enligt näringsfrihetsförordningen blifvit gjord. Tre justitieråd åter gjorde ej ändring i hofrättens utslag beträffande åtalet för handel med eldfarliga oljor, men förklarade vidkommande åtalet i öfrigt, att, enär föreningen blifvit i den ordning, lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 föreskrifver, registrerad, samt vid sådant förhållande svarandena icke genom åtalade försäljningen gjort sig förfallna till ansvar enligt åberopade förordningen den 18 juni 1864, så kunde åtalet i denna del ej bifallas.

Genom detta Kungl. Maj:ts utslag, sådant det blifvit genom högsta domstolens majoritet formuleradt, hade således blifvit fastslaget, att en konsumtionsförening för att anses berättigad att försälja varor i bod — hvilket i de flesta fall torde vara liktydigt med att afyttra varor till personer utom föreningen — skulle göra anmälan om sin rörelse enligt förordningen om utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864.

I enlighet med den fingervisning, som sålunda gifvits, hafva åtskilliga konsumtionsföreningar hos vederbörande länsstyrelse eller magistrat gjort anmälan om handel enligt näringsfrihetsförordningen, och flere magistrater och länsstyrelser hafva mottagit och inregistrerat sådana anmälningar. Under hösten 1903 inträffade emellertid, att magistraten i Falun vägrade att mottaga en af kooperativa föreningen Frey utan personligt ansvar ingifven anmälan om handel i bod. Såsom skäl för sin vägran åberopade magistraten, att föreningen, som blifvit hos länsstyrelsen i Kopparbergs län registrerad i enlighet med lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895, vore redan på grund däraf berättigad att utan vidare anmälan inköpa och försälja varor till medlemmar i föreningen, men att föreningen däremot icke vore behörig att idka annan rörelse, med hvilken följde skyldighet att föra handelsböcker. Öfver magistratens beslut anfördes besvär hos länsstyrelsen i Kopparbergs län, som emellertid fastställde detsamma genom utslag den 9 december 1903. Sistnämnda utslag öfverklagades hos Kungl. Maj:t i statsrådet, men Kungl.

*) Kursiveringen af motionären.

Maj:t har genom utslag den 24 mars 1904 ej funnit skäl att göra ändring i hvad länsstyrelsen beslutat.

Hvad som vid en granskning af ifrågavarande utslag först och främst faller i ögonen är, att Kungl. Maj:ts däri uttalade mening om det tillåtna området för en konsumtionsförenings verksamhet icke synes till fullo öfverensstämma med den, hvilken uttalades af justitieministern den 4 april 1902 och som då biträdades af statsrådets samtliga ledamöter. Vid sistnämnda tillfälle förklarades nämligen, att något hinder för registrering icke i och för sig kunde anses ligga i den omständigheten, att förening ämnade sälja varor äfven till andra än föreningens medlemmar; denna utsträckning af föreningens verksamhet utgjorde nämligen ofta endast ett medel för fullständigare ernående af föreningens egentliga ändamål att med afseende å anskaffandet af förnödenheter bereda föreningsmedlemmarna lättnader och förmåner. Genom utslaget den 24 mars 1904 har Kungl. Maj:t åter gillat magistratens i Falun uttalande, att föreningen genom registreringen vunnit rätt att inköpa och försälja varor till *medlemmar i föreningen*, men icke vore behörig att idka annan rörelse, med hvilken följde skyldighet att föra handelsböcker. Den omständigheten, att föreningens registrerade stadgar angåfve dess syfte vara att *hufvudsakligen* åt dess medlemmar anskaffa och delvis tillverka förnödenheter — d. v. s. att i mindre utsträckning sälja varor äfven till personer utom föreningen —, synes man icke hafva tillagt någon betydelse.

Ännu mindre synes utslaget den 24 mars 1904 låta förena sig med den mening, som uttalades i Kungl. Maj:ts utslag i målet mot »Framåt» den 28 november 1902. Genom sistnämnda utslag bötfälldes Framåts styrelsemedlemmar på den grund, att »*föreningen* icke behörigen iakttagit hvad i förordningen angående utvidgad näringsfrihet föreskrifvits för rätt att försälja varor i bod». Åberopandet af detta domskäl kan ej innebära annat, än att högsta domstolen funnit föreningen hafva begått en försummelse, då den ej gjort anmälan om sin rörelse enligt näringsfrihetsförordningen, hvilket åter förutsätter, att högsta domstolen ansett föreningen vara skyldig att göra dylik anmälan. Men genom utslaget den 24 mars 1904 har Kungl. Maj:t i statsrådet förklarat, att en konsumtionsförenings handelsanmälan ej behöfver af vederbörande myndigheter mottagas. Det vill säga: Kungl. Maj:t i högsta domstolen förklarar, att en konsumtionsförening, som vill sälja varor i bod, är *skyldig* att göra anmälan därom enligt näringsfrihetsförordningen; och Kungl. Maj:t i statsrådet förklarar, att en konsumtionsförening, som vill sälja varor i bod, *ej får* göra dylik anmälan.

Det outhärdliga ovisshetstillstånd, som sålunda uppkommit för vårt lands lifskraftiga kooperativa rörelse, synes mig ej kunna afhjälpas utan lagstiftningens ingripande. Äfven de, som icke dela min mening om önskvärdheten af att lagstiftningen söker främja denna rörelses vidare utveckling, torde ej kunna bestrida nödvändigheten af att ifrågavarande slags föreningar, hvilka i allt fall äro af vår lag erkända och tillåtna, få sitt verksamhetsområde genom lag fastställt.

Jag tillåter mig fördenskull förnya min vid 1902 års riksdag gjorda framställning samt föreslå, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville taga under öfvervägande, i hvad mån och under hvilka villkor konsumtionsförening må medgifvas rätt att sälja äfven till andra än dem, som af föreningen äro medlemmar, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagbestämmelse härom, hvartill förhållandena anses föranleda.»

Som i motionen omnämnas, har förevarande fråga åren 1901 och 1902 varit föremål för Riksdagens pröfning utan att dock föranleda någon dess åtgärd. Lagutskottet har, såsom jämväl af motionen framgår, vid båda berörda tillfällen tillstyrkt Riksdagen att hos Kungl. Maj:t göra en framställning i ämnet. Utskottet har nu icke funnit anledning frångå sin berörda ståndpunkt.

Föreningar äro i motsats emot bolagen associationer med växlande kapital och växlande medlemsantal. För vissa arter af ekonomisk verksamhet lämpar sig denna sammanslutningsform företrädesvis väl. Lagstiftningen har äfven i vårt land för föreningar, som hafva visst ekonomiskt syfte, uppställt normerande regler. Sålunda stadgas i 1 § af lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895, att sådana föreningar, hvilka hafva till syfte att åt medlemmarna anskaffa lifsmedel eller andra förnödenheter, att afsätta alster af medlemmarnes verksamhet, att bereda bostäder åt medlemmarne eller att på annat därmed jämförligt sätt främja medlemmarnes intressen, kunna registreras, om de bestå af minst fem medlemmar samt i enlighet med berörda lag antagit stadgar och utsett styrelse. Sedan sådan registrering, hvarom i lagen lämnas närmare föreskrifter, skett, är föreningen att betrakta såsom en juridisk person, kan förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstol eller annan myndighet söka, kära och svara. Medlemmarna

i en registrerad förening kunna, enligt hvad af 4 och 6 §§ i berörda lag framgår, hafva åtagit sig till visst belopp begränsad personlig ansvarighet, men utan sådant särskildt åtagande svara icke medlemmarna i någon mån personligen för föreningens förbindelser.

Förevarande motion afser endast en särskild art af föreningar, de s. k. konsumtionsföreningarna. En viktig åtskillnad inom dessa är motsatsen mellan föreningar, som endast åt sina egna medlemmar anskaffa deras förnödenheter, och sådana, hvilka sälja äfven till allmänheten. Med en konsumtionsförenings utveckling lärer dock ofta följa öfvergång från den ena till den andra af berörda former. Till en början inskränker sig stundom en förening till att på grund af förutgången rekvisition från medlemmarna hemförskaffa och utdela varor, men utvidgar småningom sin verksamhet därhän, att den, utan att hafva på förhand försäkrat sig om afnämare, inköper varor för afsalu som en vanlig handlande. Härvid blir det lockande att betjäna en större kundkrets, som ej utgöres blott af föreningsmedlemmar. Därigenom åstadkommes nämligen möjlighet att göra inköpen, som kunna ske i större skala, för billigaste pris samt att i allmänhet nedbringa omkostnaderna för verksamhetens bedrivande.

Vid stiftandet af ofvannämnda lag torde man hafva utgått från den förutsättning, att konsumtionsförening icke skulle äga att bedriva handelsverksamhet, åtminstone egentlig sådan. Men, såsom af förevarande motion framgår, är det efter lagens tillkomst ingalunda blott i enstaka fall som sådana föreningar sälja varor i bod äfven till andra än föreningsmedlemmar, och i motionen anföres, hurusom skiljaktiga meningar i rättstillämpningen gjort sig gällande beträffande lagligheten af konsumtionsföreningarnas berörda tillvägagående. Motionären har, under framhållande af vikten däraf att den kooperativa rörelsen i vårt land understödjes, hemställt om vidtagande af lagstiftningsåtgärder i ändamål att det ovisshets-tillstånd, som sålunda i förevarande hänseende är rådande, må blifva afhjälpt.

Jämväl utskottet är, såsom af det föregående framgår, af den mening — hvilken 1901 och 1902 årens lagutskott i ämnet uttalat — att den kooperativa rörelsen har stor betydelse för den sociala och ekonomiska utvecklingen. Erfarenheten, särskildt i utlandet, har nogsamt ådagalagt, att denna rörelse besitter en ganska mäktig kraft att höja och förbättra de mindre bemedlade samhällsklassernas ekonomiska ställning, och det vore att önska, att äfven vårt land komme att tillgodogöra sig alla de fördelar, som på denna väg kunna ernås. För detta ändamål är det naturligtvis

i främsta rummet af vikt, att rörelsen ej mera än nödigt klafbindes, utan får fritt utveckla sig så långt förhållandena det medgifva. Om gällande lag skulle anses innebära, att registrerade konsumtionsföreningar sakna hvarje rätt att sälja varor till andra personer än dem, som äro medlemmar af föreningen, skulle däri utan tvifvel ligga en ganska stark hämsko på konsumtionsföreningarnas utveckling. Denna begränsning af konsumtionsföreningens befogenhet hindrar, såsom förut anförts, föreningsmedlemmarna att komma i åtnjutande af de fördelar, som genom varuinköp i större mängd och däraf betingad lifligare omsättning kunna erhållas, samt medför tillika i tillämpningen afsevärda svårigheter, särskildt då antalet föreningsmedlemmar är mycket stort.

Om sålunda nu angifna begränsning, hvilken icke lär vara af något oafvisligt behof påkallad, till och med kan anses hinderlig för konsumtionsföreningarnas ändamålsenliga utveckling, är det dock i utskottets tanke viktigt att tillse, att man i eftergift härutinnan icke går längre än hvad af ifrågavarande föreningars egentliga syfte och verksamhetsområde påkallas. Om det nämligen för att en konsumtionsförenings syfte må i möjligaste mån vinnas och dess verksamhet i medlemmarnas intresse befrämjas kan vara erforderligt, att det uttryckligen medgifves föreningen att afyttra förnödenheter äfven till utomstående, lär det icke vara nödigt eller lämpligt, att en sådan förening sättes i tillfälle att bedriva en egentlig handelsverksamhet allenast eller hufvudsakligen i syfte att bereda medlemmarna vinst af en dylik rörelse. För bedrivande af egentlig handelsrörelse är föreningen såsom sammanslutningsform enligt hvad ofvan anförts icke afsedd, och såväl det allmännas som tredje mans intresse kräfver, att såsom underlag för utöfvande af sådan verksamhet i associationens form förefinnes antingen den oinskränkta personliga ansvarighet, som stadgats för delägare i handelsbolag, eller den säkerhet, som utgöres af ett aktiebolags i form af aktiekapital befintliga tillgång.

Att gifva anvisning å en riktig och efter förhållandenas kraf lämpad gränsbestämning i förevarande hänseende tilltror sig icke utskottet, men i anslutning till hvad utskottet ofvan anført och då utskottet håller före, att det är af största vikt, att det nuvarande osäkerhetstillståndet beträffande lagtillämpning å förevarande område undanröjes, anser utskottet i allt fall lämpligt, att Riksdagen hos Kungl. Maj:t gör framställning i ämnet.

Utskottet hemställer alltså, att Riksdagen, med bifall till förevarande motion, ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under öfvervägande, i hvad mån och under hvilka villkor s. k. konsumtionsförening må medgifvas rätt att sälja äfven till andra än dem, som af föreningen äro medlemmar, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagbestämmelse härom, hvartill förhållandena anses föranleda.

Stockholm den 28 april 1905.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.